

Hruscsov kárpátaljai ajánlata

Néhány napja tapasztaltam, ma is milyen csodálatos ez a táj, amely szerves része történelmi múltunknak. Pedig csak a 20. század folyamán összesen hét állam pályázott a területére vagy egyes részeire, főleg miután a csaknem tizenháromezer négyzetkilométernyi régió a Párizs környéki békediktátumok értelmében a nemrég kikiáltott Csehszlovákia része lett. Kárpátalja lakossága pedig – a többnyire Cseh- és Morvaországból érkezett hivatalnokokat, iskolaigazgatókat, fináncokat és katonatiszteket leszámítva – nemzetiségi hovatartozásától függetlenül másodrendű állampolgárnak érezte magát. Az "első respublika" vezetői, Masaryk, Benes és társaik beolvasztó politikája nyomán megváltozott helyzetüket máig szemléletesen illusztrálja Ungvár akkori hivatali része és villasora: a korabeli cseh városnegyedek csaknem pontos utánzata. A történelmi városba idegen testként beékelődő, sakktabla formájú utcákon, amelyeknek még a járdáját is messziről hozott macskakövekből építették, sokáig szinte nem is hangzott el magyar szó.

Benes és Sztálin alkuja

Aztán fordult a kocka. 1938-ban, a müncheni egyezmény után a Csehszlovák Köztársaság elnöke, Edvard Benes lemondott, és Nyugatra menekült. A Londonban emigráns kormányt alakító politikus szerteágazó diplomáciai hálózatával főleg azon dolgozott, hogy visszaállítsa az 1938 előtti csehszlovák államhatárokat. Emellett kollektív büntetést szánt a németeknek, a magyaroknak, sőt – amíg Joszif Sztálin pánszláv alapon le nem állította őt 1943 decemberében Moszkvában – a szlovákoknak is. Ezeken a tárgyalásokon – amelyeken Benes győzködte Sztálint és Molotovot, hogy járuljanak hozzá a magyarok majdani kitelepítéséhez – azt állította: londoni környezetében többen a magyarok teljes kiirtását tartanák az igazán méltó büntetésnek. Ám ő nem annyira sarkos. Moszkvából visszatérve, Benes eldicsekedett, hogy Sztálin egy színes ceruzát adott a kezébe, s rámutatván az 1938 előtti Csehszlovákiának a tárgyalóasztalra kiterített hatalmas térképére, felszólította: kanyarítson le bátran újabb területeket a szomszédok rovására. Arról ellenben hallgatott, hogy a régi határok helyreállítása, majd a német és a magyar lakosság kitelepítése fejében végső esetben, ha vérző szívvel is, hajlandó lenne átengedni a Kreml urainak Kárpátalját. Ez nem egészen új elképzelés volt. A magyarfaló cseh államférfi – aki még az 1940-es évek közepén is biztatta a román politikusokat, hogy óvatosan élesszék fel a kisantantot, míg Titónak azt tanácsolta, telepítse ki a magyarokat a Vajdaságból – már 1939 szeptemberében pedzegette Londonban Majszkij szovjet nagykövetnek, hogy szükség esetén lemondana Kárpátaljáról a

Szovjetunió javára. Ám ebben a kérdésben láthatóan attól függött Edvard Benes álláspontja, hogy éppen kivel tárgyalt. Rooseveltt és Churchill környezetével igyekezett elhíttetni, hogy ha Kárpátalja az ő kezében marad, akkor a nyugati demokrácia előretolt bástyája lesz Európa szívében. 1941 februárjában félreinformálta az angol kormányt: azt állította, hogy Ungváron "a magyarok sohasem voltak többségben", Munkács pedig "semmiképp sem magyar város". De "a beregszászi területéről – írta a háború utáni országhatárokról készített memorandumtervezetében –, ahol magyar többség lakik, meg lehet majd állapodni". Miután azonban Benes meggyőződött róla, hogy a vidéket megszálló szovjet csapatok akadályozzák a "cseh uralom" visszaállítását, engedni kényszerült. 1945 januárjában már jobbnak tartotta, ha Németország kapitulációja után "önként" lemond az addigra amúgy is szovjet kézbe került Kárpátaljáról. Ezt részletesen ki is fejtette egy Sztálinnak írt alázatos hangú titkos levélben. (A történelem fintora, hogy 1948 februárjában, amikor a politikus vonakodott átadni a hatalmat a csehszlovák kommunista pártnak, a szovjet politikai rendőrség ezzel a levéllel készült zsarolni őt.) A második világháború végén, 1944-ben a szovjet hatóságok lényegében annektálták Kárpátalját. A katonai kémelhárítás, a SZMERS tisztjei, majd az NKVD, a belügyi népbiztosság emberei az első pillanattól a megtorlás és a megfélemlítés politikáját alkalmazták. A nemrég kialakított szolyvai emlékpark falán a látogató elolvashatja a megtizedelt magyar férfilakosság, az áldozatok márványba vésett nevét. A "malenki robotra" kötelezett embereket háromnapos élelemmel távoli szibériai légerekbe vagy a donyecki szénmedence bányáiba hurcolták.

Hruscsov különös ajánlata

Ezért a tömeggyilkosságért a közvetlen végrehajtók mellett az akkori kijevi hatóságok is felelősek voltak. Mindenekelőtt Nyikita Hruscsov, aki az 1940-es években Szovjet-Ukrajna kormányának, és egyben pártszervezetének is az élén állt. Az ő nevéhez fűződik Kárpátalja "szovjetizálása": a templomok bezárása, az értelmiség üldözése, a parasztok betelepítése a közös gazdaságokba. Ennek a politikának a részeként, a magyar lakosság háttérbe szorítására, nagy ukrán betelepítési hullám is kezdődött. És mégis, a hatalom csúcán, a Kreml teljhatalmú uraként 1964 nyarán éppen Hruscsov volt az, aki felvetette Kádár Jánosnak: ha úgy gondolja, fogadja be a kárpátaljai magyarságot s az általa lakott terület egy részét. Erről először Alekszej Adzsubejtől, a politikus vejétől hallottam az 1980-as évek legvégén. A tehetséges újságíró akkor még publikálatlan, de később is torzóban maradt feljegyzéseire utalva mesélte: jól emlékszik, hogy Kádár döbbsent hallgatással reagált Hruscsov meglepő ajánlatára. A szovjet pártvezér ekkor még konkrétan fogalmazott: elsőnek a magyarok

lakta beregszászi járás átadását javasolta, mint olyan gesztust, amely megfelelné "a lenini nemzeti politika szellemiségének". Adzsubej szerint Kádár újra kitért a válasz elől. Az első hallásra hihetetlennek tűnő történetnek van realitása, hiszen Hruscsov máskor is hajlandónak bizonyult a pillanatnyi előnyökért sutba dobni a permanens terjeszkedésre épülő szovjet geopolitika elveit. Kínának például átengedte – hogy őt idézzük, "odaajándékozta" – Port Arthur hadikikötőjét, Finnországnak pedig a porkallai támaszpontot. Egy ideig még az is napirenden volt, hogy a Kurill-szigetek második világháború után elcsatolt négy szigete közül Japán visszakap kettőt. Ez éppúgy máig ható gesztus, mint az, hogy Hruscsov nagylelkűen "lemondott" a főleg oroszok lakta Krím félszigetről Ukrajna javára. Szűkebb környezete előtt nem is titkolta, hogy ezzel akarja lekenyerezni az ukrán pártnömenklatúrát. Az 1960-as évek elején, amikor Moszkva és Peking között ádáz ideológiai vita dúlt, a kínaiak a szovjet nemzetiségi politika visszasságait bírálták, sőt követelték Moszkvától az "elcsatolt" kínai területeket. Hruscsovnak volt hát indoka, hogy látványos gesztust tegyen a külvilágnak, a kárpátaljai magyarok "visszaadásával".

Füstbe ment terv

"Százhuszezer magyarunk van – magyarázta Hruscsov 1964 augusztusában a tanácskozás csupán nemrég napvilágot látott jegyzőkönyve szerint a szovjet pártvezetés tagjainak. – Mondjuk azt, hogy itt ez a százhuszezer magyar, és mi népszavazás útján rendezni kívánjuk a kérdést, az ő kívánságuknak megfelelően. (...) Jó lenne odaadni őket. Ez semmi problémát nem jelent. Viszont kolosszális hasznot hozhat." Ezek után elmesélte, hogyan viccelődtek e kérdésről Kádárral. Hruscsov szerint a honfoglaló magyarok ukrán területekre törtek be, elfoglalták a legjobb földeket, az ukránokat pedig felkergették a hegyekbe. "Mondtam is Kádárnak, maguk elrabolták őseink földjét. A magyar parlamentben van egy kép: Árpád fejedelem megérkezik a seregével. Vizet, földet és fűvet kér a szlávoktól. Adnak neki. Erre Árpád azt mondja: »Na, akkor ti odaadtátok nekem a földeteket.« Eszébe juttattam ezt Kádárnak. Ő meg azt mondta: »Mi az Uralon túlról jöttünk. Adjon nekünk területet az Uralon túl.«" Kádár tehát végül valóban tréfával ütötte el az ajánlatot. Hruscsovot 1964 késő nyarán a jelek szerint nagyon komolyan foglalkoztatta e terv. "Ha véghezvisszük, az a románokat is érintheti. De nem baj. Az igazság legyen igazság. Ez mindenkire érvényes", mondta bizalmasainak, akik néhány hét múlva drámai körülmények között leváltották őt. Az 1964 őszén apparátusi módszerekkel végrehajtott "kis októberi forradalom" után nem utolsósorban az Ukrajnából jött apparatcsikok – köztük Brezsnyev, Podgornij, Poljanszkij és

Seleszt – kerültek a Szovjetunió élére. Nekik pedig eszük ágában sem volt lemondani a jogos jussuknak tartott, magyarok lakta kárpátaljai településekről.

Megjelent: Magyar Hírlap, 2007. 05. 11.